Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History And Idea

ISSN: 2148-2292

Kutadgu Bilig'in Kahire nüshasının ilk iki sayfası
(Mısır Millî Ktp., nr. 168)

Cilt/Volume 7 **Sayı/Number 4** **Yıl/Year 2020**

Aralık /December

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea
Академическая История и Мысль

Cilt / Volume/ Том **Sayı / Number / Номер** **Yıl / Year/ Год**
7 **4** **2020**

ATDD ©

Tel/Tel/ Тел
+90 533 310 2773

E-posta / E-mail /Электронная почта
akademiktarihvedusunce@gmail.com,
akademiktarihvedusunce@yandex.com

Web /Веб-Сайт
https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd
http://www.atddjournal.com/

CC BY

Türkiye / Turkey / Турция

ATDD ©

İmtiyaz Sahibi / Published By/ Издатель

Hakan Yılmaz

Başeditör/Editor in Chief/ главный редактор

Prof. Dr.Yusuf Kılıç, PAU., Turkey

Editörler / Editors / Редакторы

Doç. Dr. İrade Memmedova, AMİA, Azerbaijan
Doç. Dr.Seadet Shikhiyeva, AMİA, Azerbaijan
Uzm. Hakan Yılmaz, MEB.,Turkey
Dr. Halil İbrahim Demir, MAKÜ, Turkey
Ayşegül Demir, Turkey

Editör Yardımcıları/ Assistant editor/ Заместители главного редактора

Prof. Dr. Mithat Aydın, PAU., Turkey
Prof. Dr.Tattigul Kartayeva, AFU., Kazakhstan
Doç Dr. Senem Kurtar, A. U., Turkey

Dil Editörleri/Language Editors/ Языковые Редакторы

Veysel Karani Gülersoy
Dr. Öğr. Üyesi Minara Çınar
Dr. Ahmad Jabbari
Luiza Shakirova

Yayın Kurulu / Editorial Board / Редакционная Коллегия Журнала

Prof. Dr. Yagub Mahmudov, AMİA, Azerbaijan
Prof. Dr. Tofig Necefli, AMİA, Azerbaijan
Prof. Dr. Ayşe Kayapınar, Tekirdag Univ., Turkey
Prof.Dr. Peter Golden, Rutgers Univ., USA.
Prof.Dr. Hatice Palaz Erdemir, CBU., Turkey
Prof.Dr. Ercan Haytoğlu, PAU, Turkey
Prof. Dr. Alfina Sibgatulina, Moscov Univ. Russsia
Prof.Dr. Yusuf Kılıç, PAU., Denizli, Turkey
Prof. Dr.Juliboy Eltazarov, S.R.I. Univ. Uzbekistan
Prof. Dr. Selma Ünlü, AU., Turkey
Doç. Dr. Güntekin Necefli, AMİA, Azerbaijan
Doç. Dr. İrade Memmedova, AMİA, Azerbaijan
Doç. Dr.Xatire Quliyeva, AMİA, Azerbaijan
Doç. Dr. Elnur Ağayev, LAU, Cyprus
Dr. Öğr. Üyesi. Abdurahim Tufantoz, Yuzuncu Yıl Univ., Turkey
Dr. Öğr. Üyesi Emin Kırkıl, CBU., Turkey
Dr. Mileushe Gaynanova, Kazan S.U., Tataristan

İNDEX VE VERITABANLARI/ IDEX AND DATABASES/ИНДЕКС И БАЗЫ ДАННЫХ

OpenAIRE
IBZ
ONLINE
DATABASE
MLA
ZEITSCHRIFTEN
DATENBANK
IIJIF
Google Scholar
online
ODTÜ
METU
POL-index
Polska Baza Cytowań

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea
Академическая История и Мысль

Hakemlere Teşekkür / Reviewer Acknowledgement

Yagub Mahmudov	*Tofig Necefli*	*İrade Memmedova*
Sami Tekin	*Namık Musalı*	*Alfina Sibgetullina*
Hande Kılıçarslan	*Selma Yel*	*Seadet Şıhıyeva*
Nurettin Gülmez	*Kamil Veli Nerimanoğlu*	*Tattigul Kartayeva*
Yusuf Kılıç	*Senem Kurtar*	*Ahmad Jabbari*
İkram Çınar	*Fikri Gül*	*Metin Eren*
İbrahim Yılmazçelik	*Güntekin Necefli*	
Mithat Aydın	*Besire Azizaliyeva*	*Juliboy Eltazarov*
Ercan Haytoğlu	*Süleyman Tüzün*	*Xuraman Hummatova*
Talat Koçak	*Hacı Çoban*	*Nazım Aksoy*
Xatire Guliyeva	*Ayşegül Karakelle*	*Aslan Hebibov*
Nurgül Bağcı	*Terane Turan Rehimli*	*Emin Kırkıl*
Fatma İnce	*Hikmet Çiçek*	*Orhan Yazıcı*
Minara Aliyeva Çınar	*Mileushe Gaynanova*	*Ahmet Aksın*
Bünyamin Kocaoğlu	*Ertan Efegil*	*Abdurrahim Tufantoz*

Editörden/ From The Editor/ От Редактора

İçindekiler / Contents / Содержание

Makaleler/ Articles/ Статьи

Araştırma Makaleleri/ Research Articles/ Исследовательские Статьи

1	***Göbekli Tepe (Maden-İnanç Bağlamında) Toprak Ana İnancı*** *Göbekli Tepe (In the context of mine-faith) Mother Earth Believe* *Гёбекли Тепе и Мать- Земля как вероисповедание* ***Yusuf Kılıç- Elvan Eser***	1985-2010
2	***Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunması Meselesinde Kurumlar Arası İlişkilerin Rolü*** *The Role of the Inter-institutional Relations in Conservation of the Cultural Assets in Turkey (1920-1950)* *Роль межведомственных отношений в защите культурных ценностей от Османской Империи до Республики* ***Ercan Karakoç- Hülya Utkuluer Yıldırım***	2011-2031
3	***Latifi Projesi Kapsamında Âşık Sıdkî Baba'nın Şiirleri Üzerine Dijital Bir İnceleme*** *Within The Scope of the Latifi Project: A Digital Analysis Of Ashik Sidki Baba's Poems* *Электронный обзор стихотворений Ашик Сыдкы Бабы в рамках проекта Латифи* ***Ayşe Dalyan - Evrim D. Eberdes***	2032-2053
4	***Cumhuriyet Dönemi'nde Veba Salgınları ve Alınan Önlemler (1923-1947)*** *Plague Outbreaks and Measures Taken During the Republic Period (1923-1947)* *Эпидемии чумы и меры, принятые в Республиканский период. (1923-1947)* ***Abdulaziz Kardaş***	2054-2079
5	***The jadid (□□□□) (Reform) Period of Uzbek Literature (1905-1930) And Crimean Tatar Turkish Ismail Gasprinskī*** *Cedid (Yenilik) Devri Özbek Edebiyatı ve Kırım-Tatar Türk Aydını Gaspıralı İsmail Bey* *Узбекская литература эпохи Джедид (Cedid) и Крымскотатарский просветительГаспирали Исмаил Бей* ***Emek Üşenmez***	2080-2101

6 ***Yeni Asur Saray Sanat*** 2102-2154
Neo Assyrian Palace Art
Новое Ассирийское дворцовое искусство

İsmail Coşkun- Dilara Demirtaş

7 ***II. Meşrutiyet Döneminde Coğrafya Eğitimi ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Coğrafyaya Katkıları*** 2155-2176
Geographical Education in The Second Constitutional Era And The Contributions of İsmail Hakkı Baltacıoğlu To Geography
Географическое образование во Второй Конституционный период и вклад Исмаила ХакаБалтаджиоглу в географию

İbrahim Caner Türk

8 ***İspanya'da Endülüs Mirası Üzerine Bir Değerlendirme*** 2177-2196
An Assesment on the Heritage of Al-Andalus in Spain
Оценканаследия Аль-Андалуса в Испании

Lütfi Şeyban

9 ***II. Meşrutiyet Dönemi Yabancı Mekteplerinden Zükura(Erkeklere) Mahsus İngiliz Mektebi (Tedrisat Programı, Talimatı Dahiliyesi, Değerlendirilmesi)*** 2197-2223
British School For Boys, One of The Foreign Schools In The 2nd Constitutional Period (Curriculum, Internal Regulations, Evaluation)
II. Зарубежные школы для мужчин конституционной эры, английская школа для мужчин (образовательная программа, внутреннее обучение, оценка)

İbrahim Caner Türk

10 ***İstihbarat Kurumlarının Askeri Darbelere Etkisi: Ajax Operasyonu Örneği*** 2224-2238
The Effect of Intelligence Agencies on Military Coups: The Case of Ajax Operation
Влияние спецслужб на военные перевороты, образец операцииАякс

Ömer Tomak

11 ***21 Ağustos 1859 Tarihli İmroz (Gökçeada) Depremi*** 2239-2256
Imbros Earthquake dated August 21, 1859
Землетрясение Имроз (Гёкчеада) 21 августа 1859 г.

Mustafa Mesut Özekmekçi

12 ***Balıkesir'e Değer Katmış Şahsiyetlerden: Kuvâ-yı Milliye Kahramanı ve Milli Mücahid Balıkesir Belediye Başkanı Keçecizade Hafız Mehmet Emin Bey*** 2258-2310
Of the People Who Added Value to Balikesir: Force to The National Hero and National Mujahid (Fighter) Balıkesir Mayor Keçecizade Hafiz Mehmet Emin Bey
Герой Кува-ЙиМиллие, Народный Герой и Мэр города БалыкесирКечеджизадеХафизМехметЭмин Бей

İsmail Oğuz

13 ***Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Dönemi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (19621965)*** **2311-2330**
Turkish Policy towards Cyprus during the Foreign Ministry of Feridun Cemal Erkin (1962-1965)
Министр иностранных дел ФеридунДжемальЭркин период политики Турции на Кипре (1962-1965)

Ercan Karakoç - Mithat Olkun

14 Из ранней истории городов Атропатены 2331-2354
From the early history of the cities of Atropatena
Atropatena şehirlerinin erken tarihinden

Сельджан Мамедзаде

15 ***Birinci Umûmî Müfettişlik Bölgesinde Salgın Hastalıklarla Mücadele (1927-1952)*** 2355-2385
Combating Epidemics in the First General Inspectorate Area (1927-1952)
Борьба с эпидемическими заболеваниями в районе первой генеральной инспекции(1927-1952)

Abdulaziz Kardaş

16 ***Sultan Alparslan'ın Anadolu Fetih Güzergâhı Üzerinden Bir Kültür Rotası Önerisi*** **2386-2406**
Sultan Alparslan's Proposal For A Cultural Route Through The Anatolian Conquest Route

Veli Ulaş Asmadil -Elvan Eser

17 *Kosova-Prizren ve Yöresi Osmanlı Türkçesi Kitabeleri Hakkında Bazı Tespitler*
Ottoman Turkish inscriptions of Kosovo-Prizren and its region **2407-2429**

Turgut Tok- Abdülkadir Çablı

Academic Journal of History and Idea Академическая История и Мысль
Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi
ISSN: 2148-2292
Araştırma Makalesi https://doi.org/10.46868/atdd.53 ***Original Article***

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Dönemi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1962-1965)

Ercan Karakoç* **ORCID: 0000-0002-5859-8661**
Mithat Olkun** **ORCID: 0000-0001-7579-4819**

Öz

Bu çalışmada Feridun Cemal Erkin'in dışişleri bakanı olarak görev yaptığı dönemdeki Türkiye'nin Kıbrıs politikası ele alınmıştır. Erkin, Cumhuriyetin ilanından sonra dışişleri bakanlığına intisap ederek, diplomasi kariyerine başlamıştır. Hatay meselesine dair yazmış olduğu raporla, Atatürk'ün dikkatini çekerek Türkiye'nin Hatay'ı ilhakına yönelik politika oluşturmasında önemli rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında ve hemen sonrasında Ankara'da Genel Sekreter yardımcısı ve Genel Sekreter olarak dönemin Türk liderleriyle birlikte çalışmıştır. Bilahare sırasıyla Roma, Washington, Madrid, Paris ve Londra gibi önemli başkentlerde Türkiye'yi büyükelçi olarak temsil etmiştir. Bu yıllarda, Türk dış politikasının Batı merkezli şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında İsmet İnönü liderliğinde kurulan üç hükümette dışişleri bakanı olarak görev yapmıştır. Bu dönemde Türk hariciyesinin en önemli sorunlarından biri olan Kıbrıs meselesinin çözümü için yoğun çaba sarf etmiştir. Türk Hava Kuvvetleri onun döneminde Kıbrıs üzerinde uçuş ve bombardıman gerçekleştirmiştir. Keza adaya Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün gelmesi de Erkin döneminde olmuştur. Özellikle Washington büyükelçisi iken Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinde aktif bir rol oynayan Erkin, yıllar sonra, ünlü Johnson Mektubu sonrasında ABD ile ilişkilerin gerginleşmesi üzerine Türk diplomasisin yeniden şekillenmesi sürecinde bu defa Sovyet Rusya ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Ayrıca onun döneminde uzun yıllar ihmal edilen Arap dünyası ile yeniden temasa geçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Feridun Cemal Erkin, Diplomasi, Kıbrıs, Türk Dış Politikası, Johnson Mektubu, Sovyetler Birliği, Arap Dünyası

Gönderme Tarihi: 11/11/2020 **Kabul Tarihi:26/12/2020**

---

* *Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, ercankarakoc@hotmail.com.*
** *Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, mithatolkun86@gmail.com.*

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:
KARAKOÇ, E. ve OLKUN, M., ''Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Dönemi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1962-1965)'', *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* C. 7, S. 4., 2020, s. 2311-2330.

Turkish Policy towards Cyprus during the Foreign Ministry of Feridun Cemal Erkin (1962-1965)

Ercan Karakoç[*] **ORCID: 0000-0002-5859-8661**

Mithat Olkun[**] **ORCID: 0000-0002-5080-6454**

Abstract

In this manuscript, Turkish policy towards Cyprus during the Foreign Ministry of Feridun Cemal Erkin was studied. After the proclamation of the Republic, he joined in the Ministry of Foreign Affairs and started his diplomacy career. He called Ataturk's attention with his report on Hatay Issue and played an important role in Turkish policymaking for Hatay annexation. He worked with the Turkish leaders of the period as the Deputy Secretary General and Secretary General in Ankara during and immediately after World War II. Later, he represented Turkey as ambassador in major capitals such as Rome, Washington, Madrid, Paris and London respectively. During these years, he played a significant role in shaping Turkish foreign policy with the Western-oriented. He served as Foreign Minister in three governments established under the leadership of the İsmet İnönü after the Coup of May 27, 1960. During this period, he made an intense effort to find a solution to the Cyprus Dispute, which was one of the main concerns of the Turkish Foreign Ministry. Turkish Air Force carried out low flying and bombardment over Cyprus during his time. Likewise, the arrival of the UN Peace Corps to the island also became in the Erkin period. While being ambassador to Washington, Erkin particularly had played an active role in accession process of Turkey for NATO. Years later, he worked to improve the relations with the Soviet Union this time after the Johnson letter which gave rise to problems with the US. Also, new diplomatic relations were established with the long-neglected Arab world.

Keywords: Feridun Cemal Erkin, Diplomacy, Cyprus, Turkish Foreign Policy, Johnson Letter, Soviet Union, Arab world.

Received Date: 11/11/2020 **Accepted Date: 26/12/2020**

[*]*Associate Professor Doctor, Yıldız Technical University, Department of Humanities and Social Sciences, ercankarakoc@hotmail.com.*

[**]*PhD student, Yıldız Technical University, Atatürk's Principles and Revolution History Department, mithatolkun86@gmail.com.*

You can refer to this article as follows:

KARAKOÇ, E. ve OLKUN, M., ‘’Turkish Policy towards Cyprus during the Foreign Ministry of Feridun Cemal Erkin (1962-1965)’’, *Academic Journal of History and Idea,* C. 7, S. 4., 2020, p. 2311-2330.

Министр иностранных дел ФеридунДжемальЭркин период политики Турции на Кипре (1962-1965)

Резюме

В этом исследовании обсуждается Кипрская политика Турции в период, когда ФеридунДжемальЭркин занимал пост Министра иностранных дел.После провозглашения республики, вступив в Министерство иностранных дел, Эркин, который начал свою дипломатическую карьеру, написал отчет по вопросу Хатая, привлек внимание Ататюрка и сыграл важную роль в разработке политики аннексии Турции Хатай.Он сыграл важную роль в формировании внешней политики Турции, ориентированной на запад, во время своего пребывания на этом посту.Он занимал пост Министра иностранных дел в трех правительствах, созданных под руководством ИсметаИноню после военного переворота 27 мая.В этот период он приложил большие усилия для решения кипрского вопроса, который является одной из важных задач мидтурции.во время его правления Турецкие военно-воздушные силы совершали полеты и бомбардировки Кипра.Прибытие на остров миротворцев организации объединенных наций также произошло в его время.Эркинпопытался улучшить отношения с Советской Россией в процессе перестройки Турецкой дипломатии после напряженности в отношениях с США после письма Джонсона и восстановил связь с Арабским миром, которым пренебрегали в течение многих лет.В исследовании использовались архивные документы, протоколы парламента, пресса и воспоминания некоторых людей, ставших свидетелями того периода.

Ключевые слова: ФеридунДжемалЭркин, дипломатия, Кипр, Турецкая внешняя политика, письмо Джонсона, Советский союз.

Получено: 11/11/2020 **Принято: 26/12/2020**

Giriş

Kıbrıs, tarih boyunca pek çok devletin kontrolünde bulunmuştur. II. Selim döneminde (1571) Osmanlı yönetimine giren ada, 93 Harbi'nin (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) hassas konjonktüründen dolayı 1878 Berlin Konferansı ile İngilizlere bırakılmıştır.[1] Osmanlı yönetimi ile İngiltere arasındaki mutabakata göre *de jure* olarak Osmanlı egemenliğinde kabul edilen ada, *de facto* İngiliz idaresine bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı ile İngiltere adayı ilhak etmiş[2] ve Lozan Antlaşmasıyla da adanın tek sahibi olmuştur.[3] Kıbrıs, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İngiliz egemenliğinde kalmıştır. Savaş sonrasında uluslararası dengelerde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bunlardan birisi de sömürge altında bulunan milletlerin self-determinasyon hakkından istifade ederek bağımsızlıklarına kavuşmalarıdır. Yunanistan'ın teşvikiyle Kıbrıs Rumları da bu durumdan yararlanmak amacıyla, kalabalık olmalarından yola çıkarak self-determinasyon talebinde bulunmuşlardır.[4] Fakat İngiliz yönetimi, Rumların bu isteğini kabul etmemiş, Türkiye'nin de konuya müdahil olması gerektiğini ileri sürmüştür. Böylece Kıbrıs meselesi Türk hariciyesinin de gündemlerinden biri olmaya başlamıştır.

Nitekim Türkiye, 1955 yılından itibaren Kıbrıs sorununa resmen taraf olmuş[5] ve Kıbrıs tezini şu politikalardan oluşturmuştur:

a- İngiltere adadan çıkmasın.

b- İngiltere adadan çıkarsa, ada bize dönmelidir.

c- Bu da olmazsa ada taksim edilmelidir.

'Taksim' fikri 1957'ye doğru Türk kamuoyunca benimsenmeye başlanmış ve süreçteki en yaygın slogan da 'Ya taksim ya ölüm' olmuştur.[6]

---

[1] Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978, s. 21-47 ve Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, C.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, s. 401, 402.

[2] Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler içinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1975, s. 1.

[3] Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, C.1, Samtay Vakfı Yayınları 2007, s. 18.

[4] N. Erim, *a.g.e.*, s. 5.

[5] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 593.

[6] N. Erim, *a.g.e.*, s. 15.

Diplomatik görüşmeler sonrasında Zürih ve Londra Antlaşmaları Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanmıştır. 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız bir devlet statüsüne kavuşmuş ve 24 Ağustos 1960'ta da Birleşmiş Milletlere (BM) üye olmuştur.[7]

Feridun Cemal Erkin ve Kıbrıs Meselesi

Feridun Cemal Erkin (1899-1980) İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuş, akabinde Paris Üniversitesi'nde hukuk eğitimi görmüştür. Ali Fethi Okyar ve Şükrü Saraçoğlu'nun himayelerinde hariciyeye intisap etmiş, uzun yıllar Türk diplomasisinin çeşitli kademelerinde görev almıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında ve hemen sonrasında Ankara'da genel sekreter yardımcısı ve genel sekreter olarak İnönü, Saraçoğlu ve Menemencioğlu gibi dönemin karar vericileriyle birlikte çalışmıştır. Sonrasında sırasıyla Roma, Washington, Madrid, Paris ve Londra'da Türkiye'yi temsil etmiştir. İngiliz belgelerinde Numan Menemencioğlu'ndan sonra Türk hariciyesinin en nitelikli personeli olarak geçmektedir. Mart 1962-Şubat 1965 yılları arasında İnönü hükümetlerinde Dışişleri Bakanlığı vazifesini ifa etmiştir. Bir dönem CHP'den Ordu milletvekili olarak parlamentoya giren Erkin, bilahare istifa ederek Adalet Partisi'ne (AP) transfer olmuştur.

Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs sorununun yavaş yavaş ortaya çıktığı yıllarda Washington büyükelçisiydi. Nisan 1955'te, dönemin ABD dışişleri bakan yardımcısı George Allen ile Kıbrıs meselesini görüşen Erkin, adada, NATO'ya üsler verilmek şartıyla, Rumlara bir çeşit özerklik verileceği ile ilgili olarak muhatabına verdiği yanıtı anılarında şu şekilde belirtmiştir:

"Ben Yunan idaresine yeni bir Türk azınlığını teslim edecek hiçbir formülü Türk milletinin kabul etmesi imkânsızlığını ileri sürdüm ve Batı Trakya'da yaşayan Türk halkının İstanbul'daki Rumların mazhar oldukları mutluluğun en ufak parçasına dahi eremediğini, şayet Yunanistan ile dostluğumuza bu memleket de aynı değeri veriyorsa adanın Yunan idaresine terki sevdasından derhal vazgeçilmek zorunlu olduğunu söyledim."[8]

Aynı yıllarda, Bakanlığın isteği üzerine Kıbrıs hakkındaki mütalaalarını şu şekilde ifade etmiştir:

[7] A. Atun, *a.g.e*., s. 51-53.
[8] Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar*, C. 2, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 520.

"...Dava İngiltere ile Yunanistan arasında bir egemenlik konusuna ilişkin olduğu için, bu iki devlet ön planda rol oynamaktadırlar. İngiltere adadan çıkmayacağını söylüyor. İngiltere geçmişte de başka topraklardan hiçbir zaman çıkmayacağını söylemiş, fakat Hindistan'dan, Filistin'den ve Süveyş'ten pekâlâ çıkmıştır. Günün birinde üslerini tutmak şartıyla Kıbrıs'tan da çıkmayacağını iddia etmeye imkân göremem. Bu arada İsrail'in, ada civarındaki Arap devletlerine karşı kendi lehine bir denge sağlanması için, bir taraftan Yunanlıları alttan alta körüklerken, diğer taraftan da İngilizleri Ortadoğu üslerini İsrail topraklarında kurdurmaya çalıştıklarını bir dostum bana bildirdi.

Hatırda tutulması gereken nokta da şudur: Yunanlıların sömürgecilik-bağımsızlık çerçevesi içinde ortaya attıkları Kıbrıs davasında birçok Amerikalı sorunu, İngiliz boyunduruğunu silip atmak isteyen bir hürriyet savaşı şeklinde görmektedir. İşin gerçek mahiyetini izah etmek isterken, muhataplarımın bu konuda Türk ilgisinin varlığını benim ağzımdan duymaktan hayretlere düştüklerini görmekteyim. İş bu görüntüde kaldıkça, bizim İngiltere tezine katılmaklığımız sömürgeciliği desteklemek manasında yorumlanacak ve ancak davayı Türk ulusal menfaatleri açısından savunduğumuz takdirde dünya işin gerçek mahiyetini anlamaya başlayacaktır. Varmak istediğim hüküm şudur: Kıbrıs davası bundan böyle İngiltere'den ziyade kesinlikle Türkiye ile Yunanistan arasında gelişecektir..."[9]

Nitekim olaylar Erkin'in öngörülerini doğrular nitelikte gelişmiştir. Mesele bir İngiliz-Yunanistan (Rum) hadisesi olmaktan çıkmış, Türkler ile Rumlar arasında cereyan etmeye başlamıştır.

İngiltere'nin adadan ayrılması ve Kıbrıs Devleti'nin kurulması sorunları çözmemiş, iyimser hava fazla sürmemiştir. Kıbrıs'ın ilk cumhurbaşkanı Makarios, adadaki Türklere haklar tanıyan antlaşmayı tatbik etmek istememiş, Türklere tanınan hakların kaldırılmasını ve yine Türkler ile Rumlar arasındaki ittifak ve garanti antlaşmalarının feshedilmesini garantör devletlere teklif etmiştir. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye ise Makarios'un teklifini reddetmiştir.[10]

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra Türkiye'de geçici bir ara dönem oluşmuş, bu dönemde dışişleri bakanlığı vazifesini Büyükelçi Selim Sarper yerine getirmişti. Geçiş döneminden sonra hükümet kuran İnönü, Sarper'i görevden alarak,

[9] F. C. Erkin, *a.g.e*., s. 521.
[10] Abdulhalûk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989, s. 51.

yerine o yıllarda Londra'da büyükelçi olan Feridun Cemal Erkin'i getirmiştir. Erkin, meclis dışından bakan olmuş ve mesaisinin büyük çoğunluğunu Kıbrıs meselesine ayırmıştır. İlginçtir, II. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'nın işgaline uğrayan ve ciddi erzak sorunu yaşayan Yunanistan'a, Türkiye yardım etmiş ve komisyonun başına da Feridun Cemal Erkin getirilmişti. Hatta Erkin yardım faaliyetlerinden ötürü dönemin Yunan hükümeti tarafından Phoenix Nişanı ile ödüllendirilmişti.[11] Yıllar sonra Erkin, Kıbrıs meselesinden dolayı bu defa Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ile yoğun bir mücadelenin içinde yer alacaktır.

Bu süreçte, Kasım 1963'te Ankara'ya gelen Makarios'un hedefinde Kıbrıs'taki anayasayı değiştirmek vardı. Aslında Makarios'un ziyaretinin gerçek amacı bu konuda bir 'nabız yoklaması' yapmaktı. Temasları esnasında, İnönü, Makarios'u ikaz etmiş ve eğer Rumlar tarafından mevcut anayasanın değiştirilmesine dair bir teşebbüs olursa, bunun Türkiye için en önemli gündem maddesi haline geleceğini belirterek, Türkiye'nin bu konudaki kırmızı çizgilerini ifade etmiştir. Bilahare Erkin ile Makarios arasında bir görüşme olmuş ve görüşmede Erkin; anayasada bir değişiklik olması durumunda, Kıbrıs'taki şartların kötüleşeceğini bildirmiştir. Makarios'un ziyareti hakkında İngiltere'nin Ankara büyükelçisi ile de görüşen Erkin, tüm zorluklara rağmen karşılıklı konuşmaların samimi bir atmosferde geçtiğini belirtmiştir. Kıbrıs'a dönen Makarios da Ankara'daki müzakerelerden olumlu bahsetmiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hoş bir insan olduğunu belirten Makarios, Erkin'i ise fazla otoriter bulmuş ve onunla görüşmesinden pek de memnun ayrılmadığını belirtmiştir.[12]

Bu dönemde Kıbrıs'taki anayasanın değiştirilmesi tartışmalarının yanı sıra anlaşmazlıklardan birisi de 'belediyeler mevzusu' idi.[13] Feridun Cemal Erkin 9 Ocak 1963 tarihinde mecliste uzun bir konuşma yaparak Kıbrıs'ta hiçbir tavizin söz konusu olmadığını belirterek sözlerini şöyle sürdürmüştür:

"Türkiye Hükümetinin ve Türk cemaatinin samimi istekleri ayrı belediyeler konusundaki anlaşmazlığın ve askıdaki diğer meselelerin andlaşmalar ve Anayasa

[11] F. C. Erkin, *a.g.e.*, s. 129, 130
[12] Salahi R. Sonyel, *Cyprus the Destruction of Republic and Its Aftermath (1960-1974)*, Özyurt Matbaası, Ankara 2003, s. 33-35.
[13] Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 328 ve Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözümsüzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası*, İmge Kitabevi, Ankara 2001, s. 91-93.

esasları dairesinde halledilmesinde ibarettir ve ihtilafların kanun ve meşruiyet dairesinde halli için bundan başka bir yolun da tasavvuru imkânsızdır."[14]

Önceden imzalanmış anlaşmalara rağmen Makarios, belediyeler ile ilgili kanunlara riayet etmeyeceğini bildirmiş ve krizi tırmandırmıştır. Makarios'un bu uzlaşmaz tavrına karşılık, 3 Nisan 1963'de tekrar meclis kürsüsüne çıkan Erkin, belediyeler mevzusu hakkında vekilleri bilgilendirdikten sonra şunları söylemiştir:

"...Kıbrıslı mesul Rum şahsiyetleri, imzaladıkları milletlerarası anlaşmaları ve anayasayı çiğnemek hususunda kararlı iseler, Türkiye Cumhuriyeti de anlaşmaların ve Anayasa'nın tamamiyle uygulanmasını sağlamak ve Türk haklarını mahfuz tutmak hususunda sarsılmaz bir suretle kararlı ve azimlidir. Kıbrıslı Rum idareciler, Türkiye'nin dikkat ve enerjisini iç meselelere teksif ettiği şu arada Kıbrıs'ta yaratmayı tasarladıkları olupbittilerin gözden kaçıracağı ve binnetice Kıbrıs'ta Türk haklarının tehlikesizce ihlâl olunabileceği gibi, sakim kanaatlere sahip iseler, bilsinler ki, çok vahim bir hataya düşmektedirler... Dışarıda haklarımızın ve hayati menfaatlerimizin ihlâlinin muhtemel olduğunu müşahede ettiğimiz an, bu ihlâl keyfiyeti, bu tecavüz teşebbüsü, Türk milletini bütün gücü ile ve yek vücud olarak dimdik karşısında bulacaktır..."[15]

Bununla birlikte Makarios, bir kez daha anayasada değişiklik talebinde bulunmuştur. Erkin, Makarios'a hitaben şöyle konuşmuştur: "Anayasada değişikliğe başladığımız takdirde, nerede duracağız, söz konusu değişikliklerin ucu nereye kadar uzanacak?"[16]

Gittikçe karmaşık bir hal alan meselenin çözümü adına her iki tarafla temaslarını sürdüren İngiltere'nin Ankara büyükelçisi David Allen, Dışişleri Bakanı Erkin'i ziyaret etmiş ve onu Makarios'un teklifine karşı sert bir tutum içinde bulunmakla itham etmiştir. Erkin ise İngiliz büyükelçiye hitaben: "Makarios böyle ulaşılması olanaksız fikirler ileri sürmekle, akıllıca bir iş yapmamış, üstelik Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılması riskini yaratmıştır" diyerek ve bu konuda asla tavize yanaşmayacağını bir kez daha beyan etmiştir.[17] Esasında İngiltere, adadaki üslerini korumaya devam etmesine rağmen, buradaki konumunu pekiştirmek ve ada sakinlerinin kendisine yönelik olumsuz

[14] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, I. Dönem, 10. Cilt, 27. Birleşim, s. 625-644.
[15] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, I. Dönem, 15. Cilt, 2. Toplantı, s. 134.
[16] A. Çay, *a.g.e*., s. 57.
[17] Ahmet C. Gazioğlu. *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1963*, Özyurt Matbaası, Ankara 2003, s. 377.

politikalarını engellemek için 'Türk ve Rum tarafları birbirine düşürmek' gibi klasik politikalar uygulamaktadır.

Türklerin, Makarios'un tekliflerini kabul etmemesi Rumların da işine gelmekteydi. Böylece adadaki Türklere saldırılması için gergin bir ortam oluşmaktaydı. Neticede 20 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıslı Rumlar, Türklere karşı ilk saldırılarına başlayarak 2 Türk'ü öldürmüşler ve bu saldırılar 23 Aralık'a kadar da devam etmiştir.[18]

Saldırılardan ötürü, 22 Aralık 1963 tarihinde Dışişleri Bakanı Erkin, büyükelçi Allen'e; Kıbrıs'ta Türklere büyük bir kıyım yapıldığını belirtmiş ve tüm bu yaşananların Makarios'un özenle hazırladığı planların bir parçası olduğunu ve Rum polisinin de bu olayları desteklediğini belirtmiştir. Erkin ayrıca, adada düzeni sağlamak adına İngiltere, ABD ve Yunanistan hükümetlerinin yardımına başvurulacağını sözlerine eklemiştir.[19]

Bunun üzerine 24 Aralık 1963'te, Feridun Cemal Erkin TBMM'de şu konuşmayı yapmıştır:

"Müttefik İngiltere ve Yunanistan hükümetlerinin bizim için hayati olan bu konuda yüksek müşterek menfaatlerimizin ve müşterek ahdi taahhütlerimizin emrettiği şekilde Türkiye ile yakın iş birliği yapmalarını istiyor ve bekliyoruz. Biraz önce aldığım habere göre İngiltere Hükümeti Commonwealth İşleri Nazırı (Sömürgecilik Bakanı) Duncan Sandys başkanlığında 10 kişilik bir heyeti Kıbrıs'a göndermiştir.

Teşhisimiz, olayların mürettep olduğu ve hukuki alanda başarı elde edemeyeceklerini anlayan Kıbrıs Rumlarının işi bu defa fiili saldırıya dökerek, Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'yi kışkırtıcı mukabil harekete sevk etmeyi gözettikleri merkezindedir.

Bu düşünceyle, vaziyeti, hakkından emin insanların soğukkanlılığı ile muhakeme etmekteyiz. Bununla beraber bu saate kadar aldığımız haberlerden, olayların maalesef cidden vahim ve endişe verici bir yöne doğru seri bir gelişme gösterdiğini öğreniyoruz. Silahlı çatışmaların derhal durdurulmasını temin maksadıyla diplomatik yollardan aralıksız teşebbüslerimizi devam ettirmekteyiz ve ettireceğiz. Diğer taraftan olayların her türlü inkişaflarına karşı gerekli bütün çalışmaları da hükümetimizin yapmakta olduğunu bildirmek isterim. Ümit ve temennimiz akıl ve sağduyunun ilgililere hâkim olmasıdır. Bütün bu ümit ve temennilerimize rağmen, Rum cemaati

[18] Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 – İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s. 190, 191.
[19] A. C. Gazioğlu, *a.g.e.,* s. 438, 439.

idarecileri gerekli sağduyuyu göstermezlerse bundan doğacak bütün neticelerin yegâne mesulü kendileri olacaktır".[20]

Konuşmanın yapıldığı İnönü'nün başkanlığında devlet erkânı bir araya gelmiştir. Genelkurmay başkanı Cevdet Sunay'ın da katıldığı toplantıdan çıkan karara göre, Türk savaş uçakları Kıbrıs üzerinde uyarı amaçlı alçak uçuş yapacaktır. Ayrıca Rumlar saldırılarına devam ettiği takdirde, uçaklara bombalama emri de verilmiştir.[21] Toplantıdan çıkan kararları ise Bakan Erkin önce İngiliz, sonrasında da Yunan büyükelçilerine bildirmiştir.[22]

Türk ve İngiliz devlet adamlarının diplomatik olarak sorunu çözmek istemelerine rağmen Makarios, emrindeki askerleri Türk mahalleri üzerine saldırtmış ve bu saldırıların bazılarında çocuk ve kadınları da öldürmüşlerdir. Bunun üzerinde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 26 Aralık 1963 tarihinde, TBMM'de vekilleri şu şekilde bilgilendirmiştir:

"24-25 Aralık gecesi saat 01'de, Sayın Başbakanımızın başkanlığında, Genelkurmay Başkanı, İkinci Başkanı, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay ilgili erkânının iştirakiyle toplanarak, Kıbrıs'tan gelen son haberlerin ışığı altında, durumu yeniden etraflı bir şekilde inceledik. Ve Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri tarafından Kıbrıs Hükümeti'ne yapılmış olan ortak çağrının istenen neticeyi sağlayamadığını Kıbrıs'ta Türklerin saldırgan Rumlar tarafından katline devam olunduğunu göz önüne alarak, bu çok vahim duruma derhal son verilmesi için üçlü çağrı gereğince, iki toplum lideri tarafından ateş kesilmesinin sağlanamamasının devamı halinde, bunun garanti andlaşması uyarınca Ada'da bulunan üç memleket askeri kuvvetleri tarafından süratle ve fiilen tahakkuk ettirilmesi maksadıyla, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri nezdinde derhal gerekli teşebbüslerin yapılmasını kararlaştırdık."[23]

Ancak Kıbrıs Rumları saldırılarını durdurmamış, katliamlarına devam etmiştir.[24] Rumların amaçları adadaki tüm Türkleri ya yok etmek ya da ada dışına göç etmeye zorlamaktı. Fakat adadaki Türklerin güçlü bir şekilde direnmeleri ve 24-25 Aralık günü alçak-uçuş yapan Türk uçakları, Makarios'un ve Kıbrıslı Rumların planlarına 'dur'

[20] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, I. Dönem, 28. Cilt, 3. Toplantı, 18. Birleşim, s. 511.
[21] S. Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 101.
[22] Kâmuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 404.
[23] N. Erim, *a.g.e*., s. 210-214.
[24] Süleyman Özmen, *Kıbrıs,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 258, 259.

demekteydi.[25] Olayların her geçen gün artması üzerine, İngiltere'nin talebiyle, 13 Ocak 1964 tarihinde Londra'da bir konferans düzenlendi. İlk başta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katıldığı konferansa, 15 Ocak 1964 tarihi itibariyle Kıbrıs'taki Türk ve Rumlara ait temsilciler de dâhil oldular. Erkin, Londra'ya gitmeden önce, İstanbul'da 11 Ocak 1964 tarihinde şu beyanda bulundu: "Kıbrıs'ta emniyet ve asayiş, adanın bütün sahasına şamil olarak tam istikrarlı ve devamlı bir şekilde sağlanmalıdır. Bu ilk ve önemli gayedir. Esasa taalluk eden görüşümüz, çeşitli vesilelerle açıkladığımız gibi, Türk cemaatinin can ve mal emniyetleri ile, bütün hak ve menfaatlerinin tam ve kesin bir şekilde sağlanmasının zaruri olduğu noktasında toplanmaktadır…"[26]

Erkin, konferansta Türk tezini açıklamış, akabinde, Londra ve Zürih Antlaşmaları ile kurulan dengenin bozulduğunu ve bu sebeple adada hoş olmayan birçok hâdisenin meydana geldiğini belirtmiştir. Devamla, adadaki vahşetin sorumlularının mutlaka hesap vermesi ve mağduriyetlerin telafi edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[27]

Erkin yıllar sonra kaleme aldığı anılarında, konferanstaki görüşmelerini şöyle anlatmaktadır: "Kıbrıs sorununda, ben Dışişleri Bakanlığım esnasında Kıbrıs'ta Rumlar Türklere karşı genel kıtal yoluna girdikleri zaman, Ocak 1964'te toplanan Londra Konferansı'nda 'Kıbrıs Gerçekleri' çerçevesi içinde ilk defa savunduğum, bağımsız, tarafsız Ada'da iki çeşit ve hükümran taraflı federasyon formülünü, başta İngilizler olmak üzere, kabul ettirememiş olmakla beraber, bütün bakanlığım zamanımdaki müzakerelerimde ve bakanlıktan ayrıldıktan sonra, Büyük Millet Meclisi'nde, Senato'da ve hatta gazetelere yazdığım makalelerde aynı formüle daima sadık kaldım. Bu çözüm şeklini şu tarzda savunmakta idim: 1960 Kıbrıs Anlaşmaları, aslında unsurlarından biri eksik kalmış federasyon formülüne dayanmakta idi. Ancak Rumlar anlaşmaları ihlal edip, Türklere karşı kıtale girişince, artık iki ayrı unsurun bir arada yaşamaları imkânı ortadan kalkmış ve duruma tek çarenin, federasyona noksan kalan coğrafi unsurunu da eklemek suretiyle, iki ulusal topluluğa, aynı tarafsız, demokrat bir devlet vasfı altında, kendi bölgelerinde hükümran ve güvenli hayata kavuşturmaktan ibaret olduğu sonucu çıkmıştır. Aslında Kıbrıs'ta 'millet' kavramına uygun bir topluluk

[25] N. Erim, *a.g.e*., s. 236, 237.
[26] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, III. Dönem, 17. Cilt, 20. Birleşim, s. 7-10.
[27] N. Erim, *a.g.e*., s. 237.

mevcut değildir. Adada Türk ve Yunan milletlerinin uzantılarından oluşan iki ayrı ulusal topluluk vardır. Coğrafi federasyon bu özelliği de tatmin etmiş olacaktır."[28]

Londra'daki temasları sonrasında 2 Şubat 1964 tarihinde yurda dönmüştür. Konferanstaki izlenimlerini açıklayan Erkin, düzen ve emniyetin sağlanması amacında olunduğunu belirttikten sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir: "Londra Konferansının ilk ihzarî (hazırlayıcı) safhası bitmiştir. Bütün Kıbrıs adasında tam bir emniyetin kurulması zarureti hakkındaki görüşümüz kabul edilerek adada Amerika da dâhil olmak üzere bazı NATO müttefiklerimizin de iştiraki ile halen teminatçı üç devletin, yani Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın kuvvetlerinde müteşekkil barış kuvvetinin, 10.000 kişilik bir kuvvet seviyesine yükseltilmesi kararlaştırılmıştır. İçinde Türkiye'nin de temsilcisi bulunacak bir sivil organ bu kuvvetin komutanına idari konularda direktif verecektir. Bu suretle, Kıbrıs idaresinin Rum kanadının, Türk hak ve menfaatlerini zedeleyici hareketlerine artık imkân bırakılmamış olacaktır. Uzun vadeli hâl tarzı yani Kıbrıs'ın statüsü, görüşmelerin bundan sonraki safhasında tekrar ele alınacaktır…" Akabinde mecliste de bir konuşma yapan Erkin, Londra'daki konferansta Türkiye'nin olmazsa olmaz şartının adadaki güvenliğin sağlanması olduğu ve bunun diğer taraflarca da kabul edildiğini belirtmiştir.[29]

Londra Konferansı sonrası, BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu karara göre Kıbrıs'ta bir barış gücü oluşturulması gerekmekteydi.[30] Bu karar ve özellikle Kıbrıs halkının 'tümünün' huzur ve güvenliğini kapsayan 7. Madde, Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Erkin 5 Mart 1964'te Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu karar ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır: "Bu bizim haftalardır üzerinde durduğumuz bir hedefti. Muhtelif hedeflerimiz var. Bunlardan birisine böylece vasıl olmuş bulunuyoruz. Bunun için plânı (beş üyenin teklifini) müspet karşılıyoruz. Şimdi de tahakkuk safhası için çalışıyoruz. Adadaki mal ve can emniyetini tesis etmek başlıca amacımızdı. Beşli plân da bunu hedef aldığı için memnunuz.[31]

Fakat barış gücünün kurulması geciktiği için, Rumlar Türk bölgelerine olan saldırılarına tekrar başlamıştı. Saldırıların durmamasının nedeni, Rumların Enosis

[28] F. C. Erkin, *a.g.e.*, s. 357, 358.
[29] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, I. Dönem, 28. Cilt, 67. Birleşim, s. 480-483.
[30] N. Erim, *a.g.e.*, s. 253-255.
[31] M. Gönlübol, *a.g.e.*, s. 379-381.

hedefiydi.[32] Özellikle büyük kentlerde gösteriler yapılması ve gazetelerin adaya askeri bir müdahaleden söz eder olması hükümeti harekete geçirdi. Bunun üzerine 12 Mart 1964 tarihinde, Milli Güvenlik Kurulu toplanmıştır. Toplantıdan çıkan karara göre; adada saldırılar durmadığı takdirde, Türk Ordusu'nun adaya gireceği belirtilmiştir. Erkin, ABD'nin Ankara büyükelçisi Raymond Hare ile görüşmüş ve notanın bir nüshasını ona da vermiştir. Türkiye'nin bu sefer adaya müdahale hususunda oldukça kararlı olduğunu hisseden büyükelçi Hare, Erkin'e hitaben; bugüne kadar Türkiye'nin her zaman uzlaşmadan yana olduğunu ve adaya yapılacak askeri bir müdahalenin ihtiyattan uzak bir davranış olacağını bildirmiştir. Erkin ise ABD büyükelçisine cevaben: "Bunu bana mı söylüyorsunuz, Mister Ambassador?" diyerek asabiyetini saklayamamıştır. Görüşmede bulunan Yunanistan büyükelçisi ise Erkin'e "Bunun neticelerini düşündünüz mü?" sualini sorarak alttan alta tehditkâr bir ifade kullanmıştır. Erkin ise soğukkanlı ve net bir ifade ile her şeyin, her ihtimalin düşünüldüğünü, hesaba katıldığını ifade etmiştir. Sonrasında Hare, İnönü'yü ikna etmiş ve adaya en kısa sürede BM Barış Gücü'ne ait askerlerin geleceğini bildirmiştir. Nitekim 14 Mart 1964 tarihinde 42 Kanada askerinden müteşekkil BM Barış Gücü askeri adaya ayak basmıştır.[33]

BM Barış Gücü'nün gelmesi ile kriz kısa süreliğine azalır gibi olmuş, ancak adadaki tansiyon tekrar yükselmiştir. Kıbrıs mevzusunu dönemin ABD Başkanı Johnson ile birebir görüşmek adına 29 Nisan 1964 tarihinde Washington'a giden Erkin, Johnson'dan Türkiye'yi tatmin edecek bir beyan alamamıştır. Hatta Johnson, Erkin'e "bizim tercih ettiğimiz bir çözüm yok, sadece kimseye zarar vermeyecek ve kalıcı bir çözüm bekliyoruz" diyerek, ABD'nin meseleye müdahil olmayacağını hissettirmiştir.[34]

5 Haziran 1964 tarihine gelindiğinde Dışişleri Bakanı Erkin, gazetecilere hitaben: "Eğer Rumlar hareketlerine devam ederlerse, günün birinde Kıbrıs'a gitmemiz mukadderdir. Zannediyorlar ki anayasayı ihlale devam ederler, kaçırdıkları Türkleri gizli yerlere götürüp öldürürler, bunu biz lâkaydı ile karşılayacağız. Böyle zannederlerse fevkalâde yanılırlar" diyerek, artık Türkiye'nin de sabrının kalmadığını ifade etmiştir. Gerginliğin her geçen gün daha da arttığı bu süreçte, aynı gün Erkin,

[32] Fikret Kürşad, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 101, 102 ve Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, *Kıbrıs Sorunu*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975, s. 68.
[33] S. Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 118-119.
[34] Faruk Sönmezoğlu, *Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası*, Der Yayınevi, İstanbul 1995, s. 13.

Yunanistan ve İngiltere'yi yeniden uyarmış, bu ülkelerin gerekli önlemi almadıkları takdirde Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri olarak müdahale edeceğini duyurmuştur.[35]

Tüm bu yaşananlara rağmen Türkiye'nin adaya askeri bir operasyon yapmamasının ya da yapamamasının da bazı nedenleri vardı. Öncelikle hayatı savaş meydanlarında geçmiş olan İnönü'nün, savaşın nasıl bir yıkım olduğunu biliyor olması ve bu sebeple diplomasiyi sonuna kadar uygulamak istemesiydi.[36] İkinci olarak, Sovyetler'in o dönemde Makarios'a verdiği destek, Türkiye'nin elini bağlamaktaydı. Keza Türk Silahlı Kuvvetleri'nin böyle bir harekâta hazır bir durumda olmaması da önemli bir hususdu.[37] Şüphesiz 27 Mayıs Darbesi'nin sonuçları da Türkiye'nin elini bağlayan en önemli etkenlerden birisiydi. Zira askeri cunta yüzlerce tecrübeli subayı tasfiye etmiş, Dışişleri Bakanı'nı da idam ettirerek hariciye teşkilatını da bozmuştur. Siyasete müdahaleyle, ülkede koalisyonlar dönemi başlamış, kuvvetli hükümetler kurulamamıştır. Nitekim gerek Makarios ve Rum kesimi gerekse diğer devletler bu süreçte Türkiye'nin darbe sonrasındaki zayıflığından ziyadesiyle istifade etmişlerdir.

Johnson Mektubu

Türkiye'nin sert söylemlerinden sonra, Türk siyasi tarihine "Johnson Mektubu" olarak geçen meşhur hâdise vukuu bulmuştur. Mektubun içeriği 1,5 yıl saklı kaldıktan sonra 13 Ocak 1966'da basına sızmıştır.[38] Mektupta, Türkiye'nin adaya yönelik gerçekleştireceği askeri operasyonun, diplomatik nezaketten yoksun ifadelerle engellenmek istendiği görülmektedir.[39]

Nitekim Johnson'ın mektubundan sonra, İnönü ve Erkin Washington'a gitmiş ve müzakereler sonucunda ortak bir bildiri yayınlanmıştır.[40] Fakat adadaki Rumlar saldırgan tutumlarından vazgeçmemişler ve Grivas'ın komutasında 6 Ağustos 1964 tarihinde Türk bölgelerine saldırmışlardır. Aralarında Rauf Denktaş'ın da bulunduğu Türk direnişçilerin durumu kritik seviyeye ulaşınca Türkiye'den yardım istemişlerdir. Bunun üzerine, Türk Hava Kuvvetleri, Kıbrıs üzerinde yeniden uyarı uçuşlarına

[35] *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 92.
[36] N. Erim, *a.g.e*., s. 264.
[37] S. Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 109.
[38] B. Oran, *a.g.e.* s. 686.
[39] Halûk Şahin. *Johnson Mektubu Türk-ABD ilişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, Gendaş Yayınevi, İstanbul 2002, s. 24-26 ve Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000, s. 126.
[40] *Dışişleri Belleteni*, Temmuz-1964, s. 16, 17 ve *Milliyet*, 22 Haziran 1964.

başlamış ve Rum mevzilerini bombalamıştır. Neticede Rumlar ilerleyememiş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır.[41]

Dışişleri Bakanı Erkin ise, büyükelçi Hare'e: "Türk bombardımanının sınırlı bir eylem olacağını ve bunun Yunanistan'a da söylenebileceğini" belirterek, Türkiye'nin amacının çatışma değil sadece soydaşlarının emniyetini sağlamak olduğunu söylemiştir. Erkin, aynı zamanda, Amerika'nın, Türkiye ve Yunanistan üzerindeki ağırlığını hissettirerek sorumluluk almasını ve olası bir Türk-Yunan savaşına izin vermemesini istemiştir.[42] Büyükelçi Hare ise, Erkin'e; adadaki Türklerin maruz kaldıkları saldırıların abartıldığını ifade ettikten sonra, Türk tarafının daha barışçı bir yol izleyebileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Erkin, Erenköy'e ait son fotoğrafları göstermiş ve Türk Hava Kuvvetleri'nin yapmış olduğu harekâtın haklılığını göstermiştir.[43]

Söz konusu gerilimli süreci yöneten Erkin'in daha çok "sert söylemleri" ön plâna çıkmaktadır. Gerek Makarios ve Rum kesimine yönelik açıklamaları gerekse kamuoyuna beyanlarında bu açıkça görülmektedir. Nitekim İnönü döneminde birçok Rum vatandaşı, Kıbrıs meselesi dolayısıyla Türkiye'den göç ettirilmeye zorlanıyordu ve bu bir devlet politikası olarak tebeyyün etmekteydi. O dönemde bir röportajında Erkin ilk olarak gazeteciye şunu belirtmiştir: "…ülkedeki Rumların gönderilmesi önemli ve gereklidir." Ancak sonrasında şöyle devam etmiştir: "… Resmi konuşma bitti… Birer kadeh viski içelim, resmi olmayanı konuşalım… Genç adam… Birkaç dakika önceye kadar devletin resmî politikasını anlattım. Şimdi Feridun Cemal Erkin olarak konuşuyorum. Rumların, Yahudilerin ve Ermenilerin bu memleketten gönderilmeleri, umutlarını keserek gitmeleri büyük yanlışlık olur. En basitinden başlayayım: Şu adalara giden vapur güvertelerini düşünmek bile yeter. Rumca, Ermenice, Fransızca, Ladino duyulmadan vapur renklerini kaybeder. Lokantaları da saymak lazım. Ama görünenin ötesinde Türkiye'de sermaye erozyonu yaşanır. Yüzlerce yıllık sermaye birikimi başka ülkelere gidecektir. İkincisi… Onların hepsi dış ticaret uzmanıdır. Türkiye'nin dışarı açılan pencereleri kapanacaktır. Yenilerin açılması zaman alacaktır. Üçüncüsü… Hepsinin Batı ülkelerinde akrabaları vardır. Çoğu da güçlüdür. Türkiye'nin Batı ülkelerindeki avukatları gibidirler. Onları da karşımıza almış oluruz. Dördüncüsü… Azınlıklar iyi sanatçıdırlar, zanaatkârdırlar. Terzilikten aşçılığa, inşaata, ahşap işlerine,

[41] Mustafa Tarakçı, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2010, s. 79-80.
[42] S. Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 132.
[43] M. Toker, *a.g.e.*, s. 214.

mimariye iyi sanatçıları yitireceğiz. Onların yanında yetişecek olan gençleri de bu hayat okulundan mahrum edeceğiz. Beşincisi… Elbette insanî değerler…"[44]

Feridun Cemal Erkin'in Moskova Ziyareti

İkinci Dünya Savaşı ve akabinde 'Soğuk Savaş' olarak adlandırılan süreçte, bilhassa Stalin'in yönetimde olduğu dönemde Türk-Sovyet ilişkileri bir hayli gergin geçmişti. Sebebi ise Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin doğusundan toprak talep etmesi ve Boğazlarla ilgili bazı isteklerde bulunmasıydı. Bu zorlu süreçte kendisine bir dayanak arayan Türkiye için ABD'nin liderlik ettiği NATO'ya dâhil olmak hayatî bir önem taşıyordu. Hatta ilginçtir, o dönemde Roma'dan Washington büyükelçiliğine atanan Erkin'den beklenen, ülkesini NATO'ya üye yapacak diplomatik çalışmalarda bulunmasıydı. Anılarında Washington'a atanmasını şöyle kaleme almıştır: "…Batı Avrupalılar ve Amerika bizi aralarına almaya hazır ve istekli değildiler. Hâlbuki ben, bu sonucu sağlamak için Amerika'ya gönderilmiştim."[45] Yıllar sonra ise Erkin, bu defa tam aksi istikamette, ülkesinin Doğu'ya açıldığı bir süreçte ve hadiselerin tam ortasındadır.

Esasında Sovyet Rusya ile ilişkileri geliştirmek isteyen Başbakan Adnan Menderes, Moskova'ya gitmeyi planlamış, ancak 27 Mayıs Müdahalesinden dolayı bu ziyaret gerçekleşmemişti. İki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesi Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 30 Ekim 1964'teki Moskova ziyareti ile başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye'nin, Sovyetlerle ilişkileri geliştirmek istemesinin nedenleri arasında Kıbrıs sorununun bir türlü çözüme kavuşturulamamasının yanı sıra bu konuda müttefiklerinden umduğu desteği görememesi önemli bir etkendi. Özellikle ABD ile yaşanan 'Johnson Mektubu' krizi, Erkin'in Moskova ziyaretini kaçınılmaz bir hâle getirmişti.

Dışişleri Bakanı Erkin'in ziyareti 20 Ekim 1964 tarihinde resmen açıklanmıştı. Erkin verdiği bir demeçte, söz konusu ziyaret ile öncelikle iki ülke arasındaki komşuluk bağının kuvvetlendirilmesinin amaçlandığından bahsetmiş, akabinde sözlerine şu şekilde devam etmiştir: "…Sovyetler Birliği Hükümeti ricali ile görüşmelerimizde tabiatiyle iki memleketi alâkadar eden meseleleri, bu arada ticari ve kültürel münasebetlerimizi mevcut imkânlar dairesinde geliştirmek konusunu ele alacağız. Ayrıca dünya meselelerini ve özellikle halen gerginlik konusu teşkil eden problemleri gözden geçireceğimiz ve bu hususlarda fikir teatisinde bulunacağımız tabiidir…" Erkin,

[44] Güneri Civaoğlu, "Limonlukta itiraf", *Milliyet*, 26 Mayıs 2009.
[45] Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar,* C. 2, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 25.

Moskova gezisi öncesi bir başka demecinde ise, daha çok iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere vurgu yapmıştır: "Moskova seyahati, anlaşma listesinde mevcut olup, işletilmeyen yatırım kotalarının kullanılabilmesi ve bazı mallarımızın Sovyet Rusya'ya satılabilmesi imkânlarını müştereken aramak imkânını yaratacaktır… Benim temaslarım işlerin prensibine taallûk edecektir. İcap ettiği takdirde bilâhare eksperler seviyesinde temaslar yapılabilmesi de derpiş olunacaktır."[46]

O yıllarda SSCB ile olan ilişkileri normalleştirme çabasında olan Erkin'in Moskova ziyareti şu bakımdan da önem arz etmekteydi; 1939'daki Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun seyahatinden sonra ilk defa bir Türk Dışişleri Bakanı Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunmaktaydı. Erkin'in Moskova'ya götürdüğü heyette şu isimler yer almaktaydı; Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Ümit Haluk Bayülken, Genel Sekreter Muavini Kâmuran Gürün, Birinci Daire Genel Müdürü Pertev Subaşı ve Özel Kalem Müdürü Nazmi Akıman.[47] Moskova'da çok sıcak bir şekilde karşılanan Erkin ve Türk heyeti seyahatleri esnasında Presidyum Başkanı Mikoyan, Başbakan Kosigin, Dışişleri Bakanı Gromiko ve Dış Ticaret Bakanı Patoliçev ile görüşmüştür.[48]

Erkin'in ziyaretine kadar Kıbrıs konusunda Rum tarafına yatkın açıklamalar yapan SSCB, bu süreçten sonra Türk tezini de destekler olmuştu.[49] Nitekim dönemin SSCB Yüksek Sovyeti Başkanı Podgorni yaptığı bir açıklamada, adada bölgesel özerkliği savunduğunu söyledikten sonra, orada yaşayan herkesin yerel haklarına vurgu yapmıştı. Sovyet devlet adamı bu açıklaması ile Rumların öfkesini üzerine çekmiştir.[50] Erkin'in Moskova ziyaretinin ertesi yılında, bu defa Rus liderler Ankara'ya geldiler. 4 Ocak 1965 tarihinde Yüksek Sovyeti Başkanı Podgorni'nin ziyaretinin hemen sonrasında Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko da Türkiye'ye gelmiştir.[51] Böylece Türk-Sovyet ilişkileri uzun bir aradan sonra tekrar gelişme sürecine girmiştir.

[46] M. Gönlübol, *a.g.e.*, s. 425.
[47] *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030.18.01/181.66.9 ve *Cumhuriyetin 75 Yılı*, İstanbul 1998, s. 542.
[48] Erel Tellal. *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 222, 223.
[49] *Dışişleri Belleteni*, 1964, s. 6.
[50] *Dışişleri Belleteni*, Ocak 1965, s. 36 ve R. S. Sonyel, a.*g.e.*, s. 132.
[51] *Cumhuriyetin 75 Yılı*, s. 576; K. Gürün, a.g.e., s. 207, 208.

Sonuç

Feridun Cemal Erkin, Dışişleri Bakanı iken Kıbrıs meselesinde oldukça yoğun ve stresli bir mesai geçirmiştir. Erkin, Türkiye'nin garantörlük haklarını sonuna kadar kullanacağını, muhataplarına söylemekten çekinmemiş; çoğu zaman üslubunu da sertleştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununu kullanarak bölgeye müdahil olmaya çalışması ABD'yi tedirgin etmiş, Türkiye'nin tek taraflı müdahalesini önlemeye çalışmıştır. Bu süreçte Başkan Johnson'ın mektubu Türkiye-ABD ilişkilerini gerginleştirmiş, Bakanlık koltuğunda oturan Erkin de iki ülke arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmemesine gayret etmiştir. Erkin, Kıbrıs'la ilgili yaşanılan hadiselerde meclisi ve kamuoyunu sürekli bilgilendirmiş ve bu milli meselede muhalefeti ve iktidarı tek vücut haline getirmeye özen göstermiştir. Kıbrıs meselesinde, başta ABD olmak üzere diğer Batı devletlerinden beklediği desteği göremeyen Türkiye, dış politikada yönünü Doğu'ya çevirme gereği duymuş ve bu minvalde Erkin'in bakan olduğu dönemde kritik Sovyet Rusya gezisi yapılmıştır. Böylece Stalin döneminden beri ilişkilerin gergin olduğu Sovyet Rusya ile tekrar yakınlaşma başlamış, ticari anlaşmalarla birlikte ekonomik faydalar da sağlamıştır.

Kaynaklar

AHMAD, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayın, İstanbul 1994.

AKSU, F., *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2008.

AnaBritannica, Ana Yayıncılık, C.19, İstanbul 1989.

ARMAOĞLU, F., *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2009.

ATUN, A., *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, Samtay Vakfı Yayınları, KKTC 2007.

BÖLÜKBAŞI, S., "Behind the Turkish-Israeli Alliance: A Turkish View", *Journal of Palestine Studies* C. 29, S. 1, 1999, s. 21-35.

BÖLÜKBAŞI, S., *Barışçı Çözümsüzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası*, İmge Kitabevi, Ankara 2001.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

ÇAY, A., *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Dışişleri Belleteni

ERİM, N., *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları***)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.1, Ankara 1953.

ERİM, N., *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler içinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1975.

ERKİN, F. C., *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar*, C. 2, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

GAZİOĞLU, A. C.. *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1963*, Özyurt Matbaası, Ankara 2003.

GÖNLÜBOL, M., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

GÜRÜN, K., *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983.

KÜRŞAD F., ALTAN, M. H., EGELİ, S., *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi,* Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

ORAN, B., *Türk Dış Politikası*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

ÖZMEN, S., *Kıbrıs*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.

SARICA, M., TEZİÇ, E., ESKİYURT, Ö., *Kıbrıs Sorunu*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975.

SONYEL, S. R., *Cyprus the Destruction of Republic and Its Aftermath (1960-1974),* Özyurt Matbaası, Ankara 2003.

SÖNMEZOĞLU, F., *Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, Der Yayınevi, İstanbul 1995.

SÖNMEZOĞLU, F., *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

ŞAHİN, H., *Johnson Mektubu Türk-ABD ilişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası,* Gendaş Yayınevi, İstanbul 2002.

TARAKÇI, M., *Kıbrıs Barış Harekâtı*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2010.

TELLAL, E., *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 2000.

TOKER, M., *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973–İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

UÇAROL, R., *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978.

USLU, N., *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000.